O LUCRARE DE STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE PUŢIN CUNOSCUTĂ

Nicolae FELECAN, Oliviu FELECAN

Sunt 135 de ani de la apariţia, în 1876, la Sibiu, a cărţii *Stilistica limbei romane* compusă de Josefu Tempea, „*preotu şi profesoru gimnasialu*”.

După câte cunoaştem, aceasta este prima lucrare românească ce poartă acest titlu[1], iar faptele prezentate de autor demonstrează că este vorba de o stilistică literară sau, mai degrabă, de o retorică, în sensul dat acesteia de către Quintilian, „ars bene dicendi”, adică „arta de a vorbi bine”, cu noţiuni care conduc spre „ars recte dicendi”, adică „arta de a vorbi corect”. Ea a apărut din nevoia de a umple un gol în învăţământul românesc gimnazial din secolul al XIX-lea, lipsa de manuale, cum însuşi autorul menţionează în „Prefatiune”: „ … *prin compuerea opului presinte credu a fi făcutu cea mai sacre datorintia facia de literatura romană, si aceasta cu atàtu mai vertosu, càci am observatu cá profesoru in restempu de mai multi ani, cà propunerea limbei romane in clasele superiori ale scoleloru midiu-locii se face fórte cu anevoia din lipsa cartiloru scolastice*.” Cartea urmează, după cum reiese din afirmaţiile autorului, lucrări similare româneşti şi străine: „*Opulu acesta intitulatu Stilistica subscrisulu, după ce am consultatu mai multi autori straini si de ai nostri, cari au scrisu cate ceva in ramulu acesta alu literaturei…*”.

Încercări anterioare de a explica unele noţiuni „stilistice” în limba română datează de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Pe la 1798 apărea la Buda lucrarea lui Ioan Molnar Piuariu, *Retorica, adică învăţătura şi întocmirea frumoasei cuvîntări*. Acestei încercări îi urmează altele, proprii sau traduceri, dar toate se opresc doar la câteva noţiuni: *Regulile sau gramatica poesiei,* traduse în româneşte de I. Eliad, Bucureşti, 1831; I. Heliade Rădulescu, *Literatura.* Lecţia I. *Pentru stil,* Lecţia III. *Despre*

[1] Ea nu apare menţionată în lucrările de istorie a lingvisticii româneşti, precum: I. Coteanu, I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica şi filologia românească. Probleme, bibliografie*, Bucureşti, EA, 1970; *Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica*, Bucureşti, 1975; *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, 1978.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

sublim sau înalt, Lecţia IV. *Despre simplu*, apărute în „Curierul românesc”, an VI, nr. 73, 76, 79, Bucureşti, 1834; Simeon Marcovici, *Curs de retorică*, Bucureşti, 1834; V. Urzescu, *Epistolar sau modele de scrisori pentru tot felul de trebuinţe, cules din cei mai vestiţi autori noi şi vechi, franţezi şi alţi, cu formulele politeţii moderne…*, Tomul I, Bucureşti, 1840; Constantin Diaconovici-Loga, *Epistolarul românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sunt în viaţa soţietăţii omeneşti la multe întâmplări de lipsă*, Buda, 1841; D. Gusti, *Ritorică română pentru tinerime*, Iaşi, 1852 (ediţia a II-a, *Ritorica română*, Iaşi, 1875); Vasiliu Ursescu, *Manual de stil epistolari…*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1860; *Caracteristica stilului*, în „Revista Carpaţilor”, Bucureşti, 1860, p. 28-32 etc.

Cum lucrările amintite abordează problemele privitoare la stil, îndeosebi prin prisma retoricii, adică a „artei de a vorbi frumos”, cartea lui Josef Tempea rămâne cea dintâi încercare de stilistică a limbii române, ce poartă acest titlu[2].

Cu privire la viaţa şi activitatea autorului se cunosc puţine date. Se pare că s-a născut la Toracu Mare (azi în Serbia), în anul 1836 şi a murit la Lugoj, la 14 decembrie 1927. Studiile gimnaziale le-a făcut la Becicherecu Mare, iar cele liceale la Liceul Piarist din Timişoara. A urmat teologia la seminarul din Vârşeţ, între 1857 şi 1860, după care a început studii juridice la Universitatea din Pesta (1860-1861), pe care nu le-a terminat[3]. A fost preot şi profesor de limba şi literatura română la Timişoara, Caransebeş şi

---

[2] Volumul pe care-l avem la dispoziţie conţine patru lucrări: *Stilstica limbei romane* compusa de Josefu Tempea, Sibiu, 1876, Editoriu: Franciscu Michaelis, 60 de pagini; *Regule ortografice stabilite de Academia Română în anul 1904*, Sibiu, Tipariul tipografiei arhidiecezane, 1904, 30 de pagini; *Ifigenia in Tauria*, tradusă de Petru Dulfu, 60 de pagini; *Îndreptar pentru Ortografia Română. Regule explicate şi prelucrate pe baza proiectului de ortografie al Academiei*, Gherla, Edit. şi tip. Tipografiei „Aurora” A. Todoran, 1899, 20 de pagini.

Înainte de piesa amintită, a lui Euripide, care nu are niciun fel de date tehnice, decât numele (scris pe foaia de titlu, cu cerneală neagră) Petru Dulfu, apare inserată o foaie cu menţiunea *Din „Biblioteca poporală a Asociaţiunii”*, cu înşiruirea titlurilor numerelor 1-18. Aceasta înseamnă că volumul a fost doar „legat”, după anul 1904 (probabil chiar la Baia Mare), fără menţionarea locului şi a anului, autorul (autorii) mulţumindu-se cu preluarea datelor oferite de fiecare din cele patru „cărţi” în parte (mai puţin traducerea lui Petru Dulfu, pe care acesta o putuse distribui chiar înainte de publicare), din nevoia de popularizare a unor lucrări utile atât publicului larg, cât mai ales şcolii, unde se simţea nevoia acută de însuşire şi generalizare a normelor de scriere şi vorbire corectă, impuse de Academia Română.

Petreu Dulfu a publicat traducerea în versuri a acestei piese întâi la Gherla, la Imprimeria „Georgiu Lazar”, în 1880, 60 de pagini, iar mai târziu, la Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, f. a., 84 de pagini, colecţia Biblioteca pentru toţi, căreia îi urmează o altă ediţie, la Editura Librăriei „Universala” Alcalay, f. a., în aceeaşi colecţie, dar de 112 pagini (Temian 2003: 57).

[3] http: // www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/iosif-t…

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

Lugoj. A fost, de asemenea, fondator al gazetei „Deşteptarea" (Lugoj, 1879-1881), una din primele publicaţii româneşti bănăţene, şi autor al altor „remarcabile" manuale: *Stilul şi poetica limbei române*, Lugoj, 1882; *Manual pentru oratorie şi dramaturgia limbei române pentru clasa a VI-a gimnazială*, Lugoj, 1886; *Manual pentru epica, lirica şi didactica limbei române*, Editura Autorului, Lugoj, 1889[4].

Cu siguranţă, Iosef Tempea, întocmai ca şi alţi cărturari bănăţeni (Simeon Mangiuca, Atanasie M. Marienescu, Vasile Maniu, Vincenţiu Babeş, Ilie Trăilă etc.), era un om luminat, cu vaste cunoştinţe şi dornic să contribuie prin toate mijloacele la propăşirea neamului său: „*Literatura unui popor este adevărata lui mărire şi cel mai puternic mijloc de civilizaţiune… Dar ce progres poate face literatura, dacă nu vom contribui fiecare după puteri-ne la perfecţiunea ei*?" (*Prefaţă*). Prin urmare, *Stilistica limbii române* a lui Iosef Tempea a fost „*menită pentru toţi adulţii şi, respective, pentru elevii noştri români de la şcoalele gimnasiale, reale, civile şi preparandiale, cu un cuvânt pentru întreaga noastră tinerime, căreia i se şi dedică*" (*Prefaţă*).

Scrisă într-o perioadă în care latinismul a cuprins întreg spaţiul spiritual românesc de dincoace de Carpaţi, inclusiv Banatul, în opul lui Tempea se simte din plin acest fenomen[5].

Printre cele mai frapante aspecte, datorate acestuia, menţionăm:

(1) Scrierea unor neologisme conform cu normele cuvintelor moştenite:

a) *s* pentru *ex* (în cuvintele moştenite, prin eliminarea vocalei *e* din grupul iniţial *ex-*, acesta a devenit *s: exponere > spune*, *exvolare > zbura*, *stră-* (< *extra*) + *luci > străluci* etc.)[6]: *splica* (*splicare*, *splicativ*) (din fr. *expliquer*, lat. *explicare*), *spresiune* (din fr. *expression*, lat. *expressio*);

b) *s* în loc de *cs* (grupul *cs > s*: *laxare > lăsa*, *maxilla > măsea, exponere > spune*, *dixit > zise*, *texere > ţese* etc.)[7]: *aprosimativ* (din fr. *approximatif*), *desteritate* (din fr. *dextérité*, lat. *dexteritas*), *esact* (din fr. *exact*, lat. *exactus*), *esactitate* (*exact* + *-itate*), *eschiamatiune* (din fr. *exclamation*, lat. *exclamatio*), *escita* (din fr. *exciter*, lat. *excitare*), *esecuta* (din fr. *executér*), *esemplu* (din fr. *exemple*, lat. *exemplum*), *esercita* (din lat. *exercitare*), *esordiu* (din lat. *exordium*), *espune* (din lat. *exponere*, după

[4] Constantin T. Stan, *Liviu Tempea - pianist, pedagog şi compozitor*, în „Reflex", nr. 7-12, Reşiţa, 2005, p. 81-83. Cf. şi Petru Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, p. 219; V. Popeangă, *Şcoala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 şi lupta sa pentru unire*, Bucureşti, EDP, 1974, p. 53-54.

[5] Acceptând acest curent, Iosif Tempea precizează accepţiunea cuvântului *purism* prin „năzuinţa de a curăţa limba de toate cuvintele străine" (p. 9).

[6] Dimitrescu 1978: 134.

[7] Dimitrescu 1978: 180.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

pune), *esterior* (din fr. *extérieur*, lat. *exterior*), *estins* (din *extinde* < din lat. *extendere*, după *întinde*) etc.;

c) *ķ* în loc de *cl* (grupul consonantic *cl*, devenit *cl'*, apoi *ķ*: *includere* > *închiudere* > *închide*, *oclus* > *ochi*, *facla* > *fach*(*i*)*e* etc.)[8]: *chiaritate* (din lat. *claritas*, fr. *clarté*), *dechiaraţiune* (din fr. *déclaration*, lat. *declaratio*), *eschiamatiune* etc.;

d) *pt* în loc de *ct* (grupul consonantic *ct* a devenit *pt*, în cuvintele moştenite: *lactem* > *lapte*, *fructus* > *frupt* etc.): *efept* (din lat. *effectus*, cu sensurile fr. *effet*), *produptivitate* (din fr. *productivité*), *respept* (din fr. *respect*, lat. *respectus* etc.).

(2) Folosirea cuvintelor *anima*, *opidu*, *silva* pentru *inimă*, *oraş*, *pădure*.

(3) Utilizarea unor cuvinte cu terminaţia latinizantă *-iune (-iuni)*: *civilizaţiune*, *comparatiune*, *contemplaţiuni*, *dispositiune*, *luminatiune*, *meditaţiuni*, *ostenitiune*, *plantatiuni*, *prefaţiune* etc.

(4) Întrebuinţarea unor cuvinte fără prefixul *în-*: *cerca*, *tâmpla*(*re*), pentru *încerca*, *întâmpla*(*re*).

(5) Tendinţa de înlocuire a cuvintelor slave cu altele latineşti, din dorinţa de „emancipare a limbii române de sub influenţa slavonă”[9].

Acest fapt este tot o urmare a purismului latin şi se vede din cele câteva teme propuse a fi efectuate: „Şcolarii să înlocuiască vorbele următoare prin altele curat româneşti” (p. 9) (între aceste cuvinte multe sunt religioase): *pomană*, *podoabă*, *poveste*, *pogorâre*, *povernire*, *ucenie*, *utrenie*, *vecernie*, *râvnă*, *bucoavnă*, *gropniţă*, *pomelnic*, *pomojnic*, *rucaviţe*, *valmaşag*, *beteşug*, *tovarăş*, *mogosiu*, *peschir*, *murdarlic*, *calabalâc*, *mofuslic*, *ţârcovnic*, *clopotniţă*, *blagorodnic*, *tarapanie*, *laviţia*, *gogoman*, *propoveduire*, *predoslavie* ş. a.

Timpul a rezolvat problema aici în discuţie. Din lista de cuvinte dată, se folosesc şi astăzi *pomană*, *podoabă*, *poveste*, *utrenie*, *vecernie*, *râvnă*, *tovarăş*, *clopotniţă*, *laviţă*, *propovăduire*, altele sunt regionale sau cu o întrebuinţare restrânsă, în anumite stiluri: *pogorî*(*re*), *pomelnic*, *vălmăşag*, *beteşug*, *calabalâc*, *ţârcovnic* m. „paraclisier”, *gogoman*, adj. şi m. „mare prost; neghiob, tont”, *predoslavie* f. „precuvântare la scrierile vechi româneşti”, iar altele nu se mai cunosc ori şi-au schimbat forma: *povarnă* f. „fabrică de făcut spirt; velniţă”, *bucoavnă* f. „abecedar”, *ucenie / ucenicie*, *gropniţă* f. „cimitir într-o biserică”, *pomojnic* m. „ajutorul unui şef de birou”, *rucaviţe* f. pl. „benţi de fir ce-şi pune preotul la liturghie”, *mogosiu* (?), *peschir* n. „pânză de şters mâinile, faţa; prosop, ştergar”, *murdarlâc* n. (înv.) „murdărie, gunoi: „[*rănile*] *trebuie…a se curăţa bine*

[8] Dimitrescu 1978: 166.
[9] Oallde 1983: 35.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

împrejur de orice murdarlâc" (Alex., în NDU), *mofluzlâc* n. (înv.) „faliment", *blagorodnic* adj. (înv.) „de neam bun, nobil", *tarapană* f. (înv.) „monetărie".

(6) Lipsa lui *î* protetic[10] la formele scurte ale pronumelui personal şi reflexiv[11]: *mi* (*'mi*), *ţi* (*'ţi*), *l* (*lu*), *i*, *şi*: „*… şi eu am venit ca să* ***ţi*** *propun un alt loc, şi încă pe viaţă: vrei să* ***mi*** *fii soţie*?" (p. 37); „*eu 'ţi vorbesc cu toată seriozitatea…*" (p. 37); „*odată* ***mi*** *aduc aminte*" (p. 39); „*Fiii tăi '****mi*** *făcu puţină bucurie*" (p. 20); „*Aşa vorbeşte Alesandru către Clitu, pe carele* ***l*** *ucise*" (p. 21); „*Pe fiul neascultător nu* ***lu*** *iubesc părinţii*" (p. 18); „*… ca să* ***i*** *dăm importanţă*" (p. 34); „*…căci menirea* ***i*** *este mai mult a emoţiona*" (p. 6); „*… deşi putea să* ***şi*** *ferească viaţa*" (p. 29) etc.

Trecând peste aceste „exagerări", specifice perioadei în care a trăit şi şi-a compus opera, lucrarea de care ne ocupăm are şi multe calităţi. Conform cu obiectivul urmărit, de a oferi elevilor cunoştinţele de stilistică necesare pentru redarea corectă a gândurilor şi sentimentelor, pentru respectarea regulilor gramaticale, în scriere şi în vorbire, remarcăm:

- acurateţea stilului; iată o frază, pe care o redăm după normele actuale: „Deoarece mintea cea simplă a omului numai prin multă osteneală poate să cunoască delicatele semne de distingere a unor noţiuni ca şi acestea, şi aşa foarte des este sedusă în respectul întrebuinţării corecte a limbii, – folosind în mod arbitrar cuvintele, ce au afinitate de înţeles între ele şi ignorând oarecum înţelesul cel adevărat precum în expresiile orale, aşa şi în cele scrise; drept aceea este necesar a învăţa reguli certe, spre a putea face demarcarea exactă între cuvintele sinonime." (p. 13)[12];

- o judicioasă împărţire a materialului faptic; lucrarea este structurată în trei secţiuni, fiecare având mai multe subcapitole: Secţiunea I: A. *Despre stilistica în genere*, cu referiri la „aşa numitele figuri oratorice şi tropi", „despre tropi", „despre formarea perioadelor", „reguli despre construirea perioadelor"; Secţiunea II: B. *Despre stilul istoric în genere*, în care se discută despre „naraţiune", „descrierea", „prezentaţiunea şi tabloul", „biografia şi anecdota", „stilul lapidar", „stilul geografic şi statistic", „stilul istoric"; Secţiunea III: C. *Stilul didactic*, cu secvenţele: „comparaţiuni", „definiţiunea", „gâcitori", „disertaţia";

- conţinut ştiinţific adecvat scopului propus, probat prin definiţiile şi clasificările ce le conţine; astfel, *limba* este numită prin „facultatea de a ne sprima cugetele şi sentimentele noastre", *stilul* este „modul şi

[10] Pentru întreaga problematică legată de *î* protetic, vezi Dimitrescu 1978: 251-255.

[11] Nu am întâlnit forme verbale scurte de la *a fi*, pentru a vedea cum sunt scrise.

[12] Autorul menţionează faptul că la germani, de pildă, s-au scris lucrări de sinonime (Stoss şi Hainatiu, Lipsca, 1856), şi speră că „limba română, aflându-se pe calea dezvoltării, va avea produpte de felul acesta […], că societăţile noastre literare se vor îngriji şi de ramura aceasta literară până acum cu totul ignorată şi nebăgată în seamă" (p. 13).

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

modalitatea sprimării sau a prezentării cugetelor şi sentimentelor noastre prin vorbe", iar *stilistica* (sau *ştiinţa despre stil*) înseamnă „complexul regulilor, care ne arată, în ce tip avem să combinăm vorbele în cuvântare spre a putea ajunge oarecareva scop" (p. 5)[13]. Urmează apoi date despre stilul comercial (= administrativ), epistolar, istoric (= ştiinţific) şi didactic, pe de o parte, şi stilul de jos sau popular, stilul de mijloc şi stilul înalt sau elegant, pe de altă parte, cu exemplificări pentru ultimele trei tipuri (p. 6-8), cu precizarea că „Postulatul principal al stilului bun este conştiinţa (= cunoaşterea) perfectă a limbii în care scriem". În continuare, autorul enumeră calităţile generale ale stilului bun: „curăţenia limbii (= acurateţea limbii), aplicarea dreaptă (= respectarea regulilor gramaticale), claritatea, precizia, unitatea, puterea şi ponderea, eufonia" (p. 9).

Vorbind de descriere sau stilul descriptiv, Iosef Tempea face următoarele precizări, valabile şi astăzi: „…trebuie să fie de acea calitate, ca lectorul sau ascultătorul să creadă că obiectul descris se află înaintea ochilor săi. Pentru ca stilul să corespundă acestui scop principal, trebuie să posede, afară de acurateţe, puritate şi scurtime limbistică, încă şi claritate, inteligibilitate, determinare, perfecţiune, ordine şi necesitate" (p. 40).

Pentru a nu rămâne la stadiul de teorie, autorul oferă, ca şi în alte situaţii, un plan ce trimite la descrierea unui „opidu" (oraş), pe care-l redăm:

1. Memorabilităţile naturei (adică ceea ce e de reţinut din ce oferă mediul înconjurător): a) Ape (fluvii, râuri ş. a.); b) Munţi sau şesuri; c) Grădini; d) Plantaţii publice; e) Productivitate peste tot.

2. Institute politiale (instituţii de interes public): a) Curăţenia străzilor; b) Luminarea de noapte a acestora; c) Concerte, teatre ş. a.

3. Institute de crescere: a) Şcoli; b) Universitate; c) Biserici etc. (p. 41)[14].

Am ţinut la reproducerea acestui plan de descriere nu atât din considerente lingvistice, cât din motive civice. La sfârşit de secol XIX, în şcolile gimnaziale, pe lângă cunoştinţele specifice nivelului de învăţământ, se accentuau încă două laturi: una civică (munca, productivitatea, plantaţiile publice, curăţenia, luminatul străzilor etc.) şi alta culturală (concerte, teatre, şcoli, universităţi, biserici), considerate, pe drept cuvânt, „instituţii de creştere", adică de dezvoltare, de educare (aspecte ce lipsesc cu desăvârşire din şcoala modernă de astăzi, cu consecinţele pe care le vedem şi le simţim cu toţii).

[13] În citatele date am adus, cu puţine excepţii, la zi ortografia şi forma cuvintelor, mai puţin a unor termeni care prezintă particularităţi de alcătuire, precum *sprimare*, în loc de *exprimare*.

[14] Tot pentru familiarizarea cu acest gen de descriere se exemplifică cu reproducerea unei prezentări a oraşului Budapesta, dată după Jókay, p. 41-44.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

Interesante sunt şi clasificările făcute la „figurile oratorice" şi la „tropi".

Între *figurile proprii* sau *oratorice* sunt incluse: 1. întrebaţiunea (interogarea / interrogatio), 2. alocuţiunea (apostrophe), 3. exclamaţiunea (exclamatio), 4. trecutul şi viitorul, 5. inversiunea, 6. repetiţiunea (repetitio), 7. gradaţiunea (gradatio), 8. figura eliptică (cu speciile: (a) întrerupţiunea (interruptio), (b) retacerea (reticentia), (c) eliziunea), 9. corecţiuea (correctio), 10. figura concesivă (concessio), 11. tranziţiunea (praeteritio), 12. preocupaţiunea (preocupatio sau prolepsis), 13. prefacerea sau ironia ((a) batjocura (diasyrmus), (b) sarcasmul), 14. profusiunea în vorbire sau hiperbola, 15. comparaţiunea ((a) comparaţiunea (comparatio), (b) exemplul (exemplum), (c) asemănarea sau parabola (simile), (d) comparaţiunea exactă, (e) antitesa, (f) neaşteptatul sau paradosul (paradoxon)), 16. descrierea sau naraţiunea (descriptio), 17. cercumscripţiunea (perifrasis), 18. disoluţiunea (distributio).

Astăzi, lucrările de specialitate oferă clasificări mai exacte şi mai elaborate, dar e de reţinut faptul că toate figurile menţionate de Tempea se regăsesc în ele[15].

Între *tropi* sunt menţionate: 1. metonimia, pentru care arată zece moduri de manifestare, 2. sinecdoca, 3. metafora (translatio), 4. personificaţiunea (personificatio, prosopopea), 5. sermocinaţiunea, 6. văzutul sau apariţiunea (visio).

O clasificare interesantă au şi conjuncţiile, împărţite în două grupe: *junctive* (împreunătoare) şi *disjunctive* (despărţitoare). Între conjuncţiile junctive include: a) copulative: *şi*, *încă*, *nu numai… ci şi*, *nu numai… ci încă*, *precum… aşa*; b) temporale: *când*, *pe când*, *îndată ce*, *în timp*, *cât*, *de când*, *până când*, *după ce*, *înainte de ce*, *mai înainte de ce*; c) continuative: *mai departe*, *apoi*, *pe urmă*, *în fine*, *după aceea*, *între altele*, *altmintrelea*, *de altcum*; d) condiţionale: *să*, *dacă*, *aşa*, *în caz că*, *să zicem că*, *să punem cazul că* ş. a.; e) explicative: *sau*, *precum*, *aşa*, *aşadar* ş. a.; f) determinative (cauzale: *ca*, *căci*, *fiindcă*, *pentru că*, *cumcă*; consecutive: *deci*, *aşadar*, *pentru aceea*, *de aceea*, *prin urmare*, *acum*, *aşa*, *drept aceea*; şi cele care arată un raport gradual: *cu cât… cu atât*). Conjuncţiile disjunctive sunt: a) disjunctive „în înţeles mai îngust": *sau… sau*, *parte… parte*, *fie… fie* ş. a.; b) de excludere (*eschidietorie* = excluzătoare): *nici… nici*; c) adversative: *dar*, *însă*, *ci*, *astfel*, *altcum*, *altmintrelea*, *altmod*; d) *esceptiunale*: *afară de*, *cu excepţia*, *altcum*; e) limitative: *numai*, *numai nu*, *decât*, *fără numai*; f) comparative: *precum*, *după cum*, *în ce chip*, *aşa*, *ca*, *ca şi*; g) concesive: *deşi*, *măcar că*, *cu toate că*, *bine că*, *chiar când*, *cu*

[15] Cf. Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, EŞE, 1975; Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, Bucureşti, Editura Univers, 1977; Irina Petraş, *Figuri de stil. Mic dicţionar antologie pentru elevi*, Bucureşti, Editura Demiurg, 1992.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

toate acestea, *totuşi*, *fie măcar*, *oricât* (p. 30-32), cu precizarea că felul prepoziţiei dă denumirea „perioadei”: *perioadă condiţională*, *adversativă*, *cauzală*, *comparativă*, *consecutivă* ş. a. (p. 32).

Faţă de stadiul actual atins de studiile de gramatică, se pot face multe observaţii la această clasificare şi la categoriile de cuvinte şi expresii incluse în aşa-zisele conjuncţii, dar, pentru că cei interesaţi au la îndemână suficiente materiale de gramatică, vezi de exemplu, GALR I, II, noi ne mulţumim cu prezentarea făcută de autorul *Stilisticii*.

În domeniul vocabularului găsim, în ciuda latinismului său manifest, destul de multe cuvinte străine: câteva maghiare, specifice zonei din care face parte: *beteşug* n. „boală” (din mg. *betegség* „boală”), dar mai ales o mulţime de neologisme, majoritatea din franceză, latină sau franceză şi latină, italiană: *acurateţe* din it. *accuratezza*, *afinitate* din fr. *affinité*, *asedia* din it. *assediare*, *cert* adj. din lat. *certus*, *claritate* din lat. *claritas*, fr. *clarté*, *corect* din fr. *correct*, lat. *correctus*, *delicat* adj. din fr. *délicat*, lat. *delicatus*, *demarca* din fr. *démarquer*, *distinge* din fr. *distinguer*, lat. *distinguere*, *exact* din fr. *exact*, lat. *exactus*, *hectic*, *-ă* adj. „(despre febră) lent şi continuu”, din fr. *hectique*, *ideal* din fr. *idé*al, lat. *idealis*, *individ* din fr. *individu*, lat. *individuum*, *inferior* din fr. *inférieur*, lat. *inferior*, *lector* din fr. *lecteur*, lat. *lector*, *naţiune* din lat. *natio*, *-onis*, it. *nazione*, fr. *nation*, rus. *naţiia*, *perfecţiune* din lat. *perfectio*, fr. *perfection*, *puritate*, din lat. *puritas*, *respect* din fr. *respect*, lat. *respectus*, *seduce* din lat. *seducere*, cf. fr. *séduire*, *sinonim* din fr. *synonyme*, *social* din fr. *social*, lat. *socialis*, *stalactită* din fr. *stalactite*, *suavitate* din fr. *suavité*, *uzitat* din fr. *usité*, lat. *usitatus*, it. *usitato* etc.

O menţiune aparte se impune a fi făcută termenilor *străcura*, *străforma*(*re*) şi *strămuta*(*re*), care impun a analiză separată.

Toate aceste cuvinte sunt menţionate de Rodica Ocheşeanu, *Prefixul stră-*, în SMFC, II: 79-85, şi apoi în *Formarea cuvintelor în limba română*, II, p. 225-228.

Referitor la *străcura*, Rodica Ocheşean îl dă drept regional, dar fără a menţiona zonele de întrebuinţare, cu derivatele *străcurare*, *străcurat*, *străcurătoare*[16], şi prezintă etimologiile propuse: *transcolare* (Puşcariu şi Auerbach); **extracolare* (DA); *stercorare* (Giuglea); *stercorare*, influenţat în fonetism de *stră-* (Candrea); un derivat românesc al lui *colo* întărit de *tra-* (Tiktin). Tot derivat românesc îl consideră şi Meyer-Lübke. La fel Alf Lombard, care ia însă ca punct de plecare adjectivul *străcurat* (*stre-*) „foarte curat, pur”, format din prefixul cu valoare intensivă *stră-* (*stre-*) + adj. *curat* (sinonim oarecum cu *preacurat*), idee sprijinită cu două citate: *Inemă strecurată*; *A sa viaţă strecurată* (Dosoftei, la TDRG). Al. Graur

[16] *Op. cit.*, p. 80.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

crede că trebuie să provină din **strec*- (reprezentant al lui *ex-traicio* sau derivat românesc din *trec*- cu ajutorul prefixului *s*- < *ex*) la care se adaugă sufixul verbal *-ura* (formaţii analoage *înroura* din *rouă*, *vântura* din *vânt*, *înfăşur*, *desfăşur*, alături de *înfăş*, *desfăş*). În final, autoarea înclină spre etimologiile *transcolare* **(***extracolare*) şi **strec* + sufixul verbal *-ura*, cu menţiunea că „În cazul că provine din *strec* + sufixul *-ura* trebuie să excludem verbul *a străcura* / *strecura* dintre derivatele cu *stră*-”[17].

Revenind la textul lui Tempea, *străcura* apare în coordonare cu verbul *sonda*: „*Să sondamu şi stracuramu materia astfel ca fapta principală să fie despărţită cu precisiune de catre circumstantiale secundare şi în prezentare să îi dăm importanţa cuvenită* (*cuviintiósa*)” (p. 35), ceea ce poate însemna „să analizăm şi să *prezentăm* (*înfăţişăm*, *expunem*, *transmitem*) materia astfel ca…”, de unde reiese că *străcura* are un sens care nu a fost consemnat în altă parte şi care ne-ar obliga să admitem etimologia propusă de Al. Graur, din *trec*- cu prefixul *s*- şi sufixul verbal *-ura*.

Străforma este consemnat de Rodica Ocheşeanu tot ca un regionalism[18], urmare a unui calc bazat pe echivalenţa savantă dintre *trans*- şi *stră*-: *străforma* < fr. *transformer*, it. *transformare*[19]. La Iosif Tempea întâlnim atât verbul cât şi substantivul provenit din substantivizarea infinitivului: „*Despre straformarea naraţiunilor din poezie în proză*, *La straformarea naraţiunilor din poezie în proză…*, *Naraţiunea poetică se straformează*…” (p. 38, 39). În privinţa valorii semantice, observăm că, în aceste contexte, e vorba de o „trecere dintr-o formă în alta; schimbare, transformare”[20].

Pentru *strămuta* s-au propus etimologiile: lat. *transmittere* (CDDE, s.v.; Auerbach), lat. *extramutare* (DA, s.v.; CADE, s.v.), formaţie românească (Tiktin; Meyer-Lübke; Alf Lombard)[21]. Şi în FCLR II se acceptă derivarea pe teren românesc, din moment ce este inclus printre verbele „analizabile în raport cu un verb”[22]. La Tempea, înregistrat numai ca substantiv verbal, are atât sensul de „mutare dintr-un loc în altul”, cât şi cel de „schimbare”[23]: „…*calitatea şi starea creaţiunilor şi strămutarea lor*” (p. 34), „*Spresiunile trebuie să piardă cadenţa şi calitatea poetică prin strămutarea locului cuvintelor şi a propoziţiilor*” (p. 38).

[17] *Op. cit.*, p. 84.
[18] *Op. cit.*, p. 81.
[19] *Op. cit.*, p. 83.
[20] FCLR II, p. 226.
[21] FCLR II, p. 227.
[22] FCLR II, p. 225.
[23] Ocheşean, *op. cit.*, p. 81.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

Aşadar, din cele arătate reiese că lucrarea lui Iosif Tempea este o încercare de ordonare şi de prezentare a unui material vast într-o formă condensată, dar adecvată înţelegerii faptelor de către tineretul şcolar din clasele gimnaziale, în vederea unei exprimări corecte şi clare. Deşi tributară curentelor vremii, în special purismului latin, ea demonstrează, prin expunerea făcută de autor, evoluţia naturală a limbii române, inclusiv în domeniul vocabularului, intrat pe făgaşul modernizării sale cu elemente latino-romanice, fapt vizibil în chiar titlul pe care-l are, *Stilistica limbii române*.

Bibliografie

BABEU, Doina, „*Direcţia bănăţeană*" *a curentului latinist*, în „Orizont", XXVII (1976), nr. 35, p. 4.

CIORĂNESCU, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

COTEANU, I., DĂNĂILĂ, I., *Introducere în lingvistica şi filologia românească. Probleme, bibliografie*, Bucureşti, EA, 1970.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, EA, 1975.

Dimitrescu 1978 = Florica DIMITRESCU *et alii*, *Istoria limbii române*, Bucureşti, EDP, 1978.

DRAGOMIRESCU, Gh. N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, EŞE, 1975.

FCLR II = *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea, *Prefixele*, Bucureşti, EA, 1978.

FONTANIER, Pierre, *Figurile limbajului*, Bucureşti, Editura Univers, 1977.

GALR = *Gramatica limbii române*, I *Cuvântul*, II *Enunţul*, Bucureşti, EA, 2005.

GUŢU, G., *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, EŞE, 1983.

IORDAN, Iorgu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ministerului Învăţământului, 1956.

Istoria lingvisticii româneşti, Bucureşti, 1978.

Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica, Bucureşti, 1975.

NDU = Ioan OPREA, Carmen-Gabriela PAMFIL, Rodica RADU, Victoria ZĂSTROIU, *Dicţionar universal al limbii române*, Bucureşti-Chişinău, Editura Litera Internaţional.

Oallde 1983 = Petru OALLDE, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983.

OCHEŞEANU, Rodica, *Prefixul stră-*, în SMFC, p. 79-85.

PETRAŞ, Irina, *Figuri de stil. Mic dicţionar-antologie pentru elevi*, Bucureşti, Editura Demiurg, 1992.

POPEANGĂ, V., *Şcoala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 şi lupta sa pentru unire*, Bucureşti, EDP, 1974.

BDD-V330 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)

SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea, Bucureşti, EA, 1960.

STAN, Constantin T., *Liviu Tempea – pianist, pedagog şi compozitor*, în „Reflex", nr. 7-12, Reşiţa, 2005, p. 81-83.

ŞĂINEANU, L., *Dicţionar universal al limbei române*, Craiova, Institutul de editură Ralian şi Ignat Samitca, [f. a.].

Temian 2003 = Laura TEMIAN, *Petre Dulfu. Contribuţii biobibliografice şi documentare*, Baia Mare, Biblioteca judeţeană „Petre Dulfu".

TEMPEA, Josefu, *Stilistica limbei române*, Sibiu, Editoriu: Franciscu Michaelis, 1876.

BDD-V330 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:09 UTC)